

Közzszolgálati Nemzetközi Képzési Központ

Nemzetközi és hazai válságkezelés

Dr Resperger István

Oktatási segédanyag

Nemzeti Közzszolgálati Egyetem 2013.

Bevezetés.....	3
1. Biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések 2030-ig	4
1.1. Elméleti alapok.....	4
1.1.1. A létfontosságú (alapvető) értékek és érdekek.....	7
1.1.2. A vita, a veszély	9
1.1.3. Az erő és hatalom.....	9
1.1.4. A válság, a válságkezelés	10
1.2. Magyarország biztonságára ható tényezők elemzése.....	11
1.2.1. Magyarország biztonsági dimenzióinak értékelése.....	11
2. A válságok jellemzői	14
2.1. A kezdeti időszak jellemzői	14
2.2. A válság kibontakozási időszaka.....	17
2.3. A válság tetőpontja.....	18
2.4. A befejezés időszaka	19
Összegzés	20
Felhasznált irodalom	21

Bevezetés

„...Nem vállalok közösséget azzal a könnyelmű reménnyel, hogy valami véletlen majd megment bennünket.”

(Carl von Clausewitz)¹

Az egyén, a kisebb-nagyobb humán közösségek és társadalmi szerveződések számára – közvetlen vagy közvetett érintettsége és hatásai miatt – fontos a válságok kutatása, eredményeinek megismerése, tapasztalatainak rendszerezése. Az ember biztonságát fenyegető veszélyek elhárítására tett erőfeszítések hosszú történelmi múltra tekintenek vissza. Minden válságjelenség, amely valamilyen szintű és szervezettségű közösséget érint, előrevetíti annak a lehetőségét, hogy a közösségen belül kialakított konszenzuális normák sérülnek. Ez a közösség közmegegyezésen alapuló értékeit és/vagy érdekeit sértheti, ami egyben az általánosan értelmezett biztonságérzetet veszélyezteti.

A katonai erőre épülő bipoláris világ felbomlása jelentős változásokat eredményezett. Ezek közé tartozik az, hogy a törékeny hidegháború éveiben elnyomott, azaz katonai erővel elfojtott ellentétek felszínre törtek. A nukleáris háború fenyegető veszedelme megszűnt, de ettől a világ nem lett biztonságosabb, egységesebb. Jellemzője lett az ideológiai, vallási, etnikai, nemzetiségi, területi vita, amelyeket főként a stabilitás hiánya okozott. Az újonnan jelentkező válságok veszélyeztették egy-egy régió biztonságát, jelentős erőfeszítésekre késztették a nemzetközi szervezeteket a konfliktusok megelőzése, a kialakuló feszültségcök, válságok kezelése, a béke helyreállítása, fenntartása területén.

A konfliktusok jellegéből és komplexitásából következően a válságkezeléssel összefüggő tevékenységeknek törekedniük kell a konfliktusok okainak, forrásainak feltárására és megszüntetésére, a teljes békeállapot helyreállítására. A megváltozott biztonságpolitikai környezetben – a geopolitikai és geostratégiai kihatásokkal együtt – jelentkező új típusú válságok gyorsan törtek a felszínre, heves lefolyásúak voltak és elhúzódó időtartam jellemezte őket. Emiatt a megelőzés és válságkezelés módszereiben jelentős változtatásokat kellett eszközölni a hatékonyság megőrzése érdekében. A biztonság katonai dimenzióját érintő válságok kezeléséhez az új módszereket, eljárásokat nemcsak szövetségi, hanem nemzeti

---

¹ PERJÉS G.: Clausewitz p. 45.

keretek között is ki kellett alakítani. A korábbi egyértelmű katonai fenyegetés mellett a tagországoknak fel kell készülniük a migráció, a kábítószer, a nemzeti, vallási, etnikai, terrorista, informatikai, pénzügyi és belbiztonsági problémákból adódó feladatok értelmezésére, feladattervek és végrehajtási eljárások kidolgozására. A hadügyben végbemenő forradalom (Revolution of Military Affairs, RMA)², az információs fölényre történő törekvés, a „halott nélküli háború” elmélete, az aszimmetrikus hadviselés megkövetelte az új típusú fegyveres erőkkel szemben a feladatok pontos tervezését, értelmezését és végrehajtását.

1. Biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések 2030-ig

1.1. Elméleti alapok

A fejezet a 2010-es éveket alapul véve 2030-ig elemzi a várhatóan bekövetkező biztonsági és nemzetbiztonsági kockázatokat, kihívásokat és fenyegetéseket, továbbá javaslatokat fogalmaz meg a problémák megoldását illetően. Külön alfejezetben elemzem a hazánk biztonságát befolyásoló biztonsági, nemzetbiztonsági körülményeket.

A biztonságpolitikai kihívások, kockázatok és fenyegetések „*azok... a veszélyt és fenyegetést magukban hordozó helyzetek és állapotok, amelyek általában negatívan befolyásolják az adott országban az átfogó biztonságot, annak egyes összetevőit, s gyengítik a belső és külső stabilitást.*”³ A kockázat általános fogalma: „*Valamely cselekvéssel járó veszély, veszteség lehetősége.*”⁴ A biztonsági kockázatot, az általános meghatározásból következően, a biztonsági dimenziók vonatkozásában értelmezhetjük. A fenyegetés a veszély konkrét, cselekvési szándékot is megjelenítő formája, amelynek célja a cél ország magatartásának befolyásolása a saját érdek érvényesítésére. Főként akkor beszélhetünk

² A hadügyben végbemenő forradalom -szakértők szerinti- főbb állomásai:

1. a német fegyvernemek együttműködése a II. Világháborúban a lengyel és nyugat-európai hadjárat időszakában;
  2. az angliai csata idején a brit légierő tevékenysége;
  3. német tengeralattjárók tevékenysége;
  4. az amerikai nukleáris fegyverek megjelenése és alkalmazása;
  5. az Öböl-háborúban alkalmazott felderítő, elektronikai harci-technikai eszközök tömeges alkalmazása.
- In: BARTLETT, H. - HOLMAN, PAUL - SOMES, T.: *Einsatzplanung militärische Revolutionen und die Tyrannie der Technologie* p.1

³ *Hadtudományi Lexikon* (szerk.:SZABÓ József) (Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1992.) p. 42.

Vö: KŐSZEGVÁRI Tibor: *A közép-európai térség és Magyarország biztonságát fenyegető veszélyek az 1990-es években* (Országos Kiemelt Társadalomtudományi Kutatások, Budapest, 1993-1996.) p. 14.

⁴ MATUS János: *Válságkezelés és konfliktusok megelőzése*. In: *Új Honvédségi Szemle* 1995/10. p. 47. 7.

fenyegetésről, ha bizonyos érdekütközések kikényszerített vagy erőszakos úton történő megoldására van kilátás. A katonai fenyegetés megítélése esetén figyelembe kell vennünk az állami, politikai akarat meglétét, és értékelnünk kell ezek katonai vonatkozásait a képesség területén. Tehát szándék és katonai képességelemzést kell készítenünk környezetünkről, áttekintve mindazokat a lehetséges veszélyeket, amelyek hazánkra hatással lehetnek.

A kihívások: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek legalacsonyabb megnyilvánulási szintjén, amelyek eredői általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást, és kihatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira.

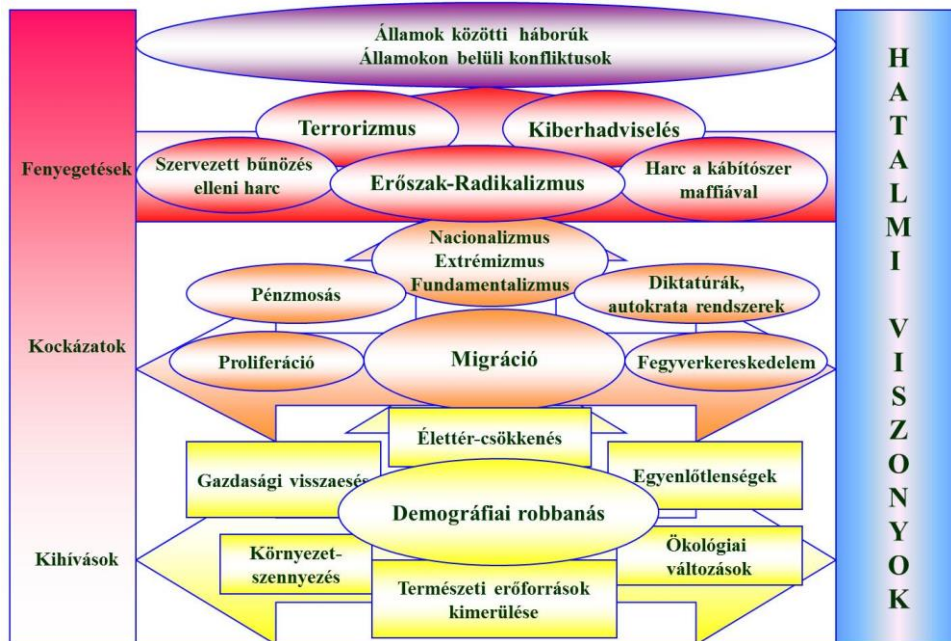
A kockázatok: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége, a lehetséges veszélyek olyan megnyilvánulási szintjén, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, ezáltal veszteségek keletkezhetnek.

A fenyegetések: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége, - a lehetséges veszélyek legmagasabb megnyilvánulási szintjén - amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, és közvetve hatással lehetnek a nemzeti értékek megőrzésére. Az érdekek képviselőinek módszerei és eszközei előnyben részesítik a kikényszerítést vagy az erőszakos úton történő megoldás lehetőségét.⁵ Amint az a fogalmi meghatározásokból kitűnik, a kihívásokat, kockázatokat és a fenyegetéseket a lehetséges veszélyek megnyilvánulási formáinak tekintem, amelyek általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást, és hatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira. Ezek a fogalmak egymásra épülve egyre nagyobb feszültségi szint meglétét feltételezik. Jellegükből következően csak dinamikus folyamatokként értelmezhetők. Ezért a fogalmi meghatározások az elméleti értelmezés szempontjából fontosak, de a gyakorlatban gyakran egymást átfedve, összemosódva jelennek meg. A külső környezeti jellemzők (például a politikai,- és gazdasági viszonyok) függvényében képlékenyen változhatnak. Értékelésük és elemzésük nem ritkán csak egy újabb stabilizálódott erőtér kialakulása után, visszamenőleg végezhető el. A kockázatok és a kihívások szintjén főként a környezeti és gazdasági elemeket érinti, amelyekhez a katonai elem katonatechnológiai vetületei is kapcsolódnak. A fenyegetés szintjén a politikai, diplomáciai és a katonai elemek kerülnek előtérbe.

---

⁵ RESPERGER István: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során (Doktori (PhD) értekezés Budapest, 2002.) p. 45.

A kihívások, kockázatok és fenyegetések

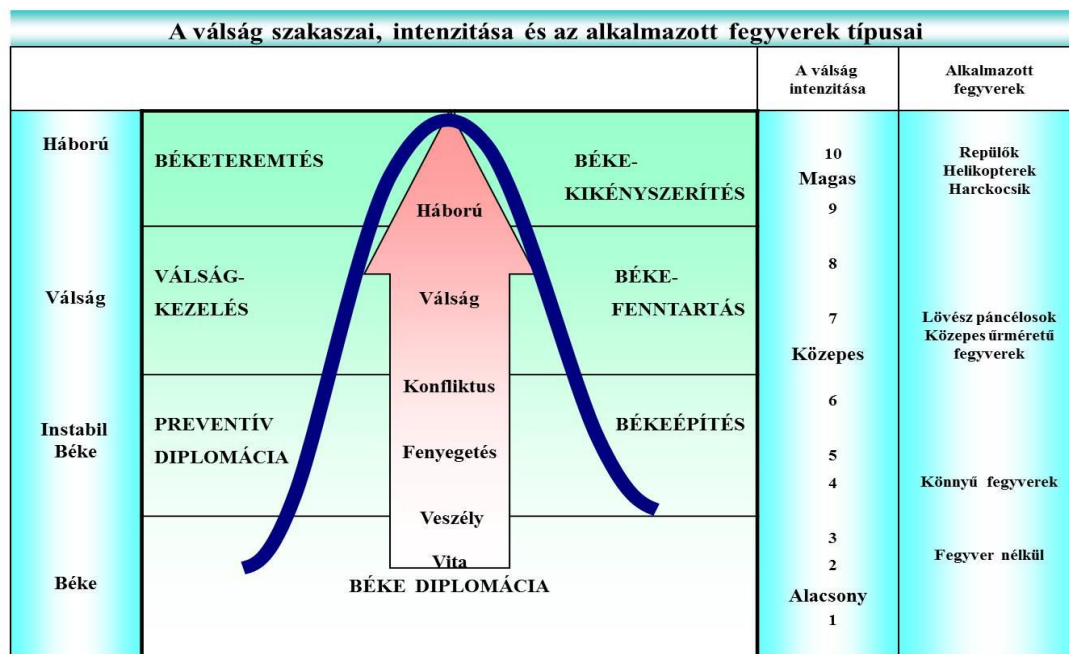
1.számú ábra Konfliktussal, konfliktus-megelőzéssel, válsággal, válságkezeléssel kapcsolatos elméleti alapok Forrás: Resperger István: A fegyveres erő megváltozott feladatai katonai jellegű válságok kezelése során p. 152.

A témával kapcsolatos fogalmakat, meghatározásokat és definíciókat az államközi kapcsolatok viszonyának formáin keresztül közelítem meg. A szakirodalom alapvetően az esetek többségében négy állapotot különböztet meg:⁶ békeállapot, válsághelyzet, fegyveres konfliktus és konfliktus-kezelés utáni békeállapot (Béke-2). A békeállapot jellemzője, hogy a kapcsolatok az államok és/vagy az ország csoportok között a kölcsönös bizalmon és az egyetértésen alapulnak a közös érdekek és a valós értékek figyelembevételével. A válsághelyzet jellemzője, hogy a jó kapcsolat valamilyen vita vagy érdek/érték összeütközés következtében megromlik, feszültség keletkezik a résztvevők között, akik valamilyen eszközzel (politikai, diplomáciai, gazdasági, katonai) megpróbálják a kialakult helyzetet befolyásolni. A katonai természetű veszélyeztetésről akkor beszélhetünk, ha a válsághelyzet megoldására tett politikai, diplomáciai, gazdasági és egyéb lépések nem járnak eredménnyel, és a felek között a viszony tovább romlik, ami katonai természetű nyomásgyakorlás, erődemonstráció, provokációk, csapatösszevonások, és határsértések formájában nyilvánul

⁶ Lásd: SZTERNÁK György: A válságok kialakulása és kezelésük lehetséges módja p. 26. Vö.: Más szakértők alkalmazzák még a: „Béke 1”; Válság; (háborús küszöb alatti tevékenységek), Háború, „Béke-2” megnevezéseket is, abból a megfontolásból, hogy a „Béke-2” egy másfajta állapotot jelent a kiinduló helyzethez képest. LUND, M. S.: Preventing Violent Conflicts pp. 39-43. Megkülönböztet: Béke-, instabil béke, válság, fegyveres konfliktus, háború időszakokat.

meg. A konfliktus utáni békeállapot jellemzője, hogy a konfliktuskezeléssel kapcsolatos tevékenységek elérik fő céljukat – azaz a békeállapot újbóli megteremtését –, de a konszolidálódott helyzet fenntartása és megerősítése érdekében általában olyan intézkedéseket léptetnek érvénybe, amelyek megakadályozzák az esetleges konfrontációkat. Ezen intézkedések arra irányulnak, hogy a feszültségszintet csökkentsék, de adott esetben az indokoltnál hosszabb alkalmazásuk a végleges békeállapot létrejöttét késleltethetik.

Michael S. Lund feltételezése alapján, főként a diplomáciai, a politikai, a nemzetközi szervezetek és a katonai erő lépéseit tekintve egy konfliktus szakaszai diagramszerűen ábrázolhatóak. Az ábrával kapcsolatban az első fogalmkör, melyet megvizsgálunk, a létfontosságú (alapvető) értékek és érdekek.

2.számú ábra /Forrás: LUND, Michael S.: *Preventing Violent Conflicts* p.39.; JENTZ, D.H.: *Führungssystem im Wandel In: Österreichische Militärische Zeitschrift* 1995/2. p. 127./ Közli: Forrás: Resperger István: *A fegyveres erő megváltozott feladatai katonai jellegű válságok kezelése során* p. 151. (Szerkesztette: Resperger István)

1.1.1. A létfontosságú (alapvető) értékek és érdekek

A nemzeti érdek a nemzet javát, hasznát, szükségleteit körülhatároló alapvető fogalom. A nemzet fennmaradása, megszilárdulása, továbbfejlődése szempontjából alapvető jelentőségű feltételrendszer. Az állami szuverenitás létének döntően meghatározó összetevője. A honvédelemmel kapcsolatos nemzeti érdek az államot fegyveres erőszakkal fenyegető

veszélyek és kockázatok összefüggésében körvonalazható. Egyes amerikai kutatók⁷ az általános fogalmat (érdek) a lehetséges kockázatok szerint differenciálják. Így megkülönböztethetjük: a létérdek, a különösen fontos érdek, a jelentős érdek és az érdek kategóriáját.

Létérdek (sorsdöntő nemzeti érdek): a nemzet megmaradáshoz, megszilárdulásához, fellendüléséhez fűződő olyan elengedhetetlen, a fennmaradást biztosító társadalmi szükségletek összessége, amely a nemzeti lét szempontjából döntő jelentőségű. Ezért érvényesítése és oltalmazása a nemzet részéről akár szélsőséges kockázatvállalással és a nemzeti erőforrások maximális és célorientált összpontosításával járhat együtt, ami adott esetben a totális fegyveres konfrontáció felvállalásában nyilvánul meg.

Különösen fontos érdek (alapvető nemzeti érdek): olyan életbevágó, a nemzeti létet meghatározó társadalmi szükségletek összessége, amelynek érvényesítése és oltalmazása érdekében a nemzet nagy kockázatot vállal, de ennek mértéke a nemzeti lét szintje alatt marad.

Jelentős érdek (fontos nemzeti érdek): olyan társadalmi szükségletek összessége, amelynek érvényesítésére és oltalmazására a nemzet nagyobb erőfeszítéseket tesz, de jelentősebb kockázatokat nem vállal fel. (pl. az ország légtérének, területének időleges átengedése idegen fegyveres erők átvonulása céljából).

Érdek (egyszerű nemzeti érdek): olyan társadalmi szükségletek összessége, amely a nemzeti jólét emelésének irányába mutat, a hangsúly az érvényesítésre helyeződik, oltalmazása általában megelőző (preventív), és a fegyveres erők alkalmazása nélkül, közvetett módon történik. (pl. anyagi, technikai, pénzügyi, oktatási és segélynyújtás)

Az érték: a magyar értelmező kéziszótár szerint: „valaminek az a tulajdonsága, amely a társadalom és az egyén számára való fontosságot fejezi ki.” A szakértők ide sorolják általában egy adott ország kultúráját, nyelvét, vagy olyan kulturális, művészeti örökséget, amelyhez az adott ország lakossága kötődik. Az értékek adott társadalmi környezetben maradandóbbak, mint az érdekek, mivel az érdekek a társadalom belső változási folyamatainak köszönhetően az értékek mentén artikulálódnak. Az értékek alapvetően csak az egész társadalmi

---

⁷ STUDENMAIER, W. O.: Hadászati koncepciók In: KOVÁCS Jenő.: Állami szuverenitás, nemzeti érdek, hadászat pp. 36-50.

berendezkedést befolyásoló, külső vagy belső drasztikus változások esetén fogalmazódnak újra.

1. 1. 2. A vita, a veszély

A biztonságpolitikai kihívások, kockázatok és fenyegetések „*azok... a veszélyt és fenyegetést magukban hordozó helyzetek és állapotok, amelyek általában negatívan befolyásolják az adott országban az átfogó biztonságot, annak egyes összetevőit, s gyengítik a belső és külső stabilitást.*”⁸ A vita: olyan viszony, amikor az érintett felek eltérő érdekeiket ütköztetik (például tárgyalnak), lezárásának feltétele, hogy a résztvevők kompromisszumokkal megállapodást kössenek, oly módon, hogy a saját érdekeiket megfelelő módon képviseljék.⁹ A társadalmat érintő veszélyen általában a biztonság valamely dimenziójára negatívan ható jelenség bekövetkezésének potenciális lehetőségét értjük. A biztonságot érintő olyan körülmény, amely magában hordozza az össztársadalmi negatív hatások lehetőségét. A kockázat általános fogalma: „*Valamely cselekvéssel járó veszély, veszteség lehetősége.*”¹⁰

1.1.3. Az erő és hatalom

Az erő és hatalom a fegyveres küzdelem egyik érvényesítési eszköze. „*A háború az erő alkalmazása egy másik fél akarata ellenében*”¹¹ (Morgenthau). Az *erő* (FORCE, KRAFT) és a *hatalom* (POWER, MACHT) kapcsolata abból ered, hogy minden politikai tevékenység, közvetve vagy közvetlenül valójában a hatalom gyakorlásának aktusa, amelynek formája, intenzitása az elérendő céltől, valamint az alkalmazó elszántságától függ. Az erő és hatalom érvényesítésének fokozatai: demonstráció, fenyegetés, kényszerítés, büntetés, nyomásgyakorlás, katonai erő alkalmazása.¹²

---

⁸ Hadtudományi Lexikon (SZABÓ J.) p. 42. Vö: KŐSZEGVÁRI Tibor: A közép-európai térség és Magyarország biztonságát fenyegető veszélyek p. 14.

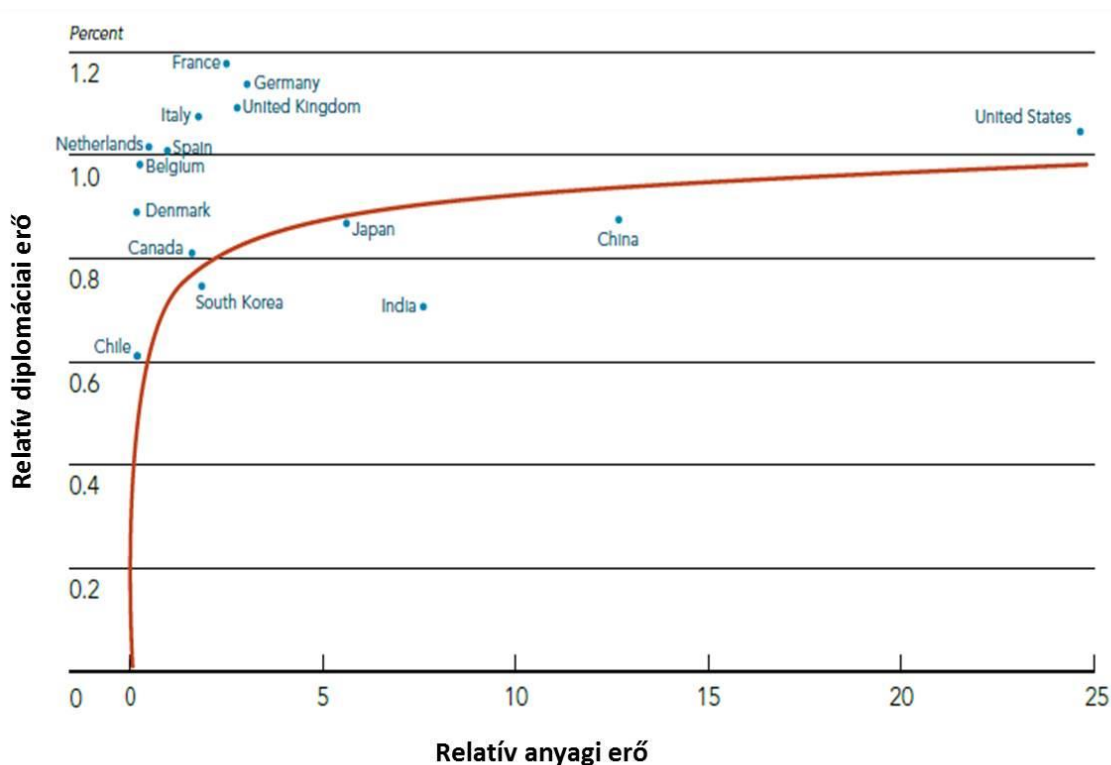
⁹ MATUS János: Válságkezelés és konfliktusok megelőzése In: Új Honvédségi Szemle 1995/10. p.47.

¹⁰ Magyar Értelmező Kéziszótár p. 745.

¹¹ DEÁK Péter: A biztonságot fenyegető kihívások, konfliktusok, válságok, háborúk In: Védelmi Tanulmányok 1997/3. p.4.

¹² DEÁK Péter: ugyanott

A diplomáciai és az anyagi erő használói

3. számú ábra Forrás: *Global Trends 2030: Alternative Worlds* a publication of the National Intelligence Council p. 17.

1.1.4. A válság, a válságkezelés

A konfliktusok, válságok a kétpolusú (bipoláris) világrend felbomlása után kerültek előtérbe. Az új kihívások, kockázatok veszélyeztetik az egyén, a közösség és az államok biztonságát. A válságok hozzátartoztak az emberiség történetéhez, hosszabb rövidebb lappangási idő után a felszínre törtek, intézkedéseket követeltek, valamilyen irányban befolyásolták korukat.

Válság, válságkezelés: Az egyik legelfogadottabb átfogó megfogalmazás a válságra: „*A válság átcsapási pont, egy államnak bármely más külső szereplővel való viszonyában a háború — béke kontinuum mentén...A válság mintegy a konfliktus tetőpontja,*

összesűrűsödése.”¹³ A 2. számú ábrán jól megfigyelhető ez az összegzés, legnagyobb valószínűséggel a válság tetőpontján következhet be az eltérő érdek-, és/vagy értékkülönbségek okán a katonai erő alkalmazása.

A válságkezelés: „Minden olyan intézkedés, amely a válság esetén arra irányul, hogy egy fegyveres konfliktus kialakulását, kiterjesztését megakadályozzuk, anélkül, hogy alapvető nemzeti érdekeinkről lemondanánk... körültekintő előkészületek után a döntések meghozatala. Ez utóbbiak célja a megfelelő politikai, diplomáciai, gazdasági és esetleg katonai lépések időbeni és összehangolt alkalmazása.”¹⁴

1.2. Magyarország biztonságára ható tényezők elemzése

1.2.1. Magyarország biztonsági dimenzióinak értékelése

Hazánk biztonsági dimenzióinak értékelésénél a biztonsági kihívások értékelésénél a demográfiai mutatók alapján közép- (5-10 év) és hosszú távon (15-20 év) az ország érdekeire közepes és magas fenyegetést jelent az ország elöregedése, a „fogyó nemzet” kategória. Migráció tekintetében alacsony, a kábítószer elleni küzdelemben szintén alacsony fenyegetettségként kell értékelnünk ezt a veszélyforrást. A terrorizmus¹⁵ mint a fenyegetések legmagasabb szintű foka, középtávon nem, de hosszabb távon közepes valószínűséggel, magas fenyegetést jelent társadalmunk számára.

---

¹³ ÁGH Attila: Konfliktusok háborúk p. 114. Lásd még: DEÁK P.: A biztonságot fenyegető kihívások, konfliktusok háborúk p. 14. „A válság, az államok, államescsoportok között kiéleződő feszült viszony a fegyveres konfliktus szintje alatt.”

¹⁴ KÖSZEGVÁRI Tibor: A válságkezelés aktuális problémái p. 217. „A válságkezelés politikai reagálások modulálása ingatag helyzetben; a saját érdek, érték képviselése érdekében. Számos esetben jó politikai és diplomáciai lépések sorozata.”

¹⁵ Lásd: Nemzeti Biztonsági Stratégia A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról 30. pont.

A biztonság dimenzióinak értékelése Magyarország és szűkebb környezetében

Veszélyforrások	Kialakulás valószínűsége			Hatása az ország érdekeire		
	rövid távon	középtávon	hosszú távon	rövid távon	középtávon	hosszú távon
Demográfiai változások	alacsony	közepes	közepes	közepes	közepes	magas
Migráció	alacsony	közepes	közepes	alacsony	közepes	közepes
Kábítószer elleni küzdelem	alacsony	alacsony	alacsony	alacsony	alacsony	alacsony
Terrorizmus	alacsony	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas

4.számú ábra /Szerkesztette. Resperger István/

A további területek megítélésében a kockázatok katonai dimenziója nem számolhatunk közvetlen környezetünkben nagyméretű fegyveres konfliktus ¹⁶ bekövetkezésével. Közép és hosszú távon regionális fegyveres konfliktusok ¹⁷ kialakulásának közepes valószínűsége és magas fenyegetést okozhat az ország érdekeinek érvényesítésében. A korlátozott célú destabilizációs agressziót középtávon nem zárhatjuk ki, illetve fenyegetését az ország értékeire és érdekeire magas szintre kell besorolnunk. A tömegpusztító fegyverek elterjedése¹⁸ akkor jelenthet reális fenyegetést, ha olyan országok kezébe kerül tömegpusztító fegyver és hordozó eszköz, akik a mi szövetségi rendszerünkkel (NATO, EU) ellentétbe kerülnek és azt a fajta eszközt nyomásgyakorlás és reális elrettentő eszközként alkalmazhatják.

¹⁶ Lásd:Nemzeti Biztonsági Stratégia A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról 27. pont..

¹⁷ Lásd:Nemzeti Biztonsági Stratégia A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról 27. pont

¹⁸ Lásd:Nemzeti Biztonsági Stratégia A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról 29. pont.

A biztonság dimenzióinak értékelése Magyarország és szűkebb környezetében

Veszélyforrások	Kialakulás valószínűsége			Hatása az ország érdekeire		
	rövid távon	középtávon	hosszú távon	rövid távon	középtávon	hosszú távon
Katonai nyomásgyakorlás	alacsony	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas
Extrémista, terrorista fenyegetés	közepes	közepes	magas	magas	magas	magas
Kiber támadás	közepes	magas	magas	közepes	közepes	közepes
Szélsőséges társadalmi csoportok tevékenysége	alacsony	alacsony	közepes	alacsony	alacsony	közepes

5. számú ábra /Szerkesztette. Resperger István/

A katonai nyomásgyakorlás bekövetkezhet, ha környezetünkben lévő nagy katonai potenciállal rendelkező ország valamilyen politikai, gazdasági vagy egyéb cél elérése érdekében hazánkra fegyveres, rendvédelmi, vagy számítógépes hadviseléssel erőt alkalmaz, vagy kilátásba helyez. Egy valószínűleg bekövetkező extrémista terrorista támadás¹⁹ főként hazánk nemzetközi szerepvállalása kapcsán alakulhat ki, ha a csoportok Magyarország missziós szerepvállalása kapcsán országunk polgárait fenyegetik. Kibertámadás²⁰ a világ bármely pontjáról indítható, magas károkat okozó, az ország infrastruktúráját, vezetési-, politikai-, illetve bankrendszerét fenyegetheti már rövid távon, magas károkozó képességgel.

¹⁹ Lásd: Nemzeti Biztonsági Stratégia A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról 30. pont.

²⁰ Lásd: Nemzeti Biztonsági Stratégia A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról 31. pont.

A szélsőséges társadalmi csoportok tevékenysége²¹ az ország demokratikus berendezkedését, államrendjét, a stabilitást, jólétet fenyegethetik hosszabb távon közepes szintű fenyegetéssel.

A biztonság dimenzióinak értékelése Magyarország és szűkebb környezetében

Veszélyforrások	Kialakulás valószínűsége			Hatása az ország érdekeire		
	rövid távon	középtávon	hosszú távon	rövid távon	középtávon	hosszú távon
Nagyméretű fegyveres konfliktus	alacsony	alacsony	alacsony	magas	magas	magas
Regionális fegyveres konfliktus	alacsony	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas
Korlátozott célú, destabilizációs célú támadás	alacsony	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas
Tömegpusztító fegyverek elterjedése	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas	magas

6.számú ábra /Szerkesztette. Resperger István/

2. A válságok jellemzői

2.1. A kezdeti időszak jellemzői

Hosszabb vagy rövidebb lappangási időszak alatt kialakulhat valamilyen vita a felek között, amelynek alapja rendszerint érdek vagy értékellentétekre vezethető vissza. Ezt az időszakot a nagyfokú bizonytalanság jellemzi. Az információigény lesz a legjelentősebb az érintett és a közvetve érintett felek számára. A következő fő kérdések fogalmazódhatnak meg:²² kik a lehetséges további résztvevők, mik a céljaik, milyen alapvető érdekeik vannak, milyen okok

²¹ Lásd:Nemzeti Biztonsági Stratégia A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról 38. pont.

²² MATUS J.: Válságkezelés és konfliktusok megelőzése p.50

vezettek el a válság kialakulásához? A kérdések megválaszolása, a helyzetelemzésből levont következtetések, a további információgyűjtés elősegítheti a résztvevők további tevékenységét. Nyilvánvalóan nagyon fontos kérdés, hogy a szemben álló felek mekkora kockázatot hajlandóak vállalni érdekeik érvényesítése érdekében, azaz meddig hajlandóak elmenni a „húzd meg — ereszd meg”²³ játékban, tehát van-e hajlandóságuk a fegyveres erő alkalmazására, vagy a szankciók bevezetése már visszavonulásra készíti őket.

Végső soron az első „kezdeti” szakasz az információgyűjtés, az elemzés, a feldolgozás és a további tevékenységi változatok megtervezésének időszaka.²⁴ A kezdeti időszak végén az információk alapos elemzése, a következtetések levonása után különböző stratégiákat, (változatokat) dolgozhatnak ki a különböző politikai, gazdasági, diplomáciai és az esetleges katonai lépések megtételére. A jó döntések előfeltétele a szükséges információ megszerzése, feldolgozása, továbbítása és elemzése. Az előzetes feldolgozás után egy megfelelően összeállított törzs (vagy válságstáb) közvetíti a döntéshozónak az összegzett értékelést. A „törzs” elősegíti az információk feldolgozását, szűrését, összeállítja a döntéshozó számára a lehetséges cselekvési változatokat, és ajánlásokat, javaslatokat fogalmaz meg. Figyelembe kell venni, hogy a „törzs” csak a meglévő ismeretek alapján foglal állásponot. Ha nem áll rendelkezésre megfelelő mennyiségű és minőségű információ, akkor sérülhet a döntés-előkészítés objektivitása. Az ideális rendszerben a döntéshozónak a lehető legközelebb kell tartózkodnia a válsághoz, ahhoz, hogy megfelelő döntéseket hozzon.

A folyamatban az első fő szakasz a tervezés időszaka, ami megfelelő előrelátást, tudatosságot és analízáló képességet követel. Az *előkészítés* időszakában kell létrehozni a hatásköri kereteket, valamint meg kell teremteni a különböző döntés-előkészítő és döntést végrehajtó csoportok között a kapcsolatokat. A kormányzati struktúrát – ha szükséges – a *mérséklés időszakában* módosítani kell, hiszen a válságokat nem mindig lehet a békeállapotban működő intézkedésekkel kezelni. A kialakult helyzetről a lakosságot időben, a szükséges információval célszerű tájékoztatni.

A *megelőzés* módszeréhez mindenképpen elengedhetetlen az előrelátás, hogy a potenciális válságokat a kezdeti jellemzők alapján felismerhessük, így módon felkészülhessünk a várható

---

²³ KISSINGER, H.: Diplomácia Bp.1997. p.116.

²⁴ Az információ fontosságával foglalkozik még: KŐSZEGVÁRI T.: Biztonság és információ (hír)szerzés In: Hadtudomány 1993/3. pp.15-18. JENTZSCH H. J.: Führungssysteme im Wandel von Sicherheitspolitik und Strategie pp. 127-132. és NAGY P.: Nemzetbiztonság az információs korszakban In: Külpolitika 1998/nyár pp. 64-96.

feszültségekre, és ennek alapján megtervezhessük a válaszlépéseket. A *válaszlépések* hatékonysága döntően függ a helyzetmegítéléstől, a kezdeti instabilitást gerjesztő hatásokkal szembeni ellenálló-képességtől és a rendszer rugalmasságától, amely képes időben és megfelelő módon, optimalizált hatékonysággal reagálni a kihívásokra. Ezeknek a tényezőknek a megléte és realizálása garantálja a megfelelő akcióterv-változatok működőképességét. A *megoldás* időszakában is fontos szempont marad a közvélemény kellő tájékoztatása, amely a közfelfogás hangulati elemeit alakíthatja a válság minden időszakában. A válsághelyzetek elemzésénél elsődleges szempont a válság minél árnyaltabb tipizálása. A Marshall központ szemináriuma megkülönböztetett „*biztonsági jellegű*”, és „*nem biztonsági jellegű*” veszélyhelyzeteket.²⁵ A biztonsági jellegűek például a terrorizmus, a túszejtés, a fegyveres konfliktus, a háború; a nem biztonsági jellegűek a katasztrófák (viharok, árvizek, földrengések) vagy a pénzügyi rendszer összeomlása. A biztonsági veszélyhelyzet jellemzője, hogy közvetlenül egy adott ország, régió lakosságának életét fenyegeti. A másik típusnál a veszélyhelyzet közvetve, áttételesen hat. Az eltérő típusú válságok különböző koordinációs eljárási módokat igényelnek a válságkezelő szervezetek részéről. Az adott válságkezelő szervezet további lépéseinek megtervezéséhez a válságkezelő műveletek elemein belül értelmezni kell az adott vezetési szint lehetőségeit. Erre azért van szükség, hogy egy adott vezetési funkciókkal felruházott szervezetnek módjában áll-e önállóan megvalósítani a válaszlépéseket, illetve tevékenységéhez magasabb szintű koordináció szükséges, amely átfogó képpel rendelkezik a teljes válságkezelési folyamatról. Általában a „*nem biztonsági jellegű*” veszélyhelyzetek az előre elkészített, jóváhagyott tervek alapján végrehajthatóak, tehát a kezelésben közvetlenül érintett szervezetek képesek a vezetési funkciók (például tervezés, szervezés, irányítás, ellenőrzés) teljes keresztmetszetű megvalósítására. A „*biztonsági jellegű*” veszélyhelyzetek kezeléséhez általában magasabb szintű jóváhagyás szükséges a már meglévő, vagy a válság megjelenése után elkészített tervekhez, majd azt követően kerülhet sor a végrehajtásra. A válság típusától függetlenül a válaszintézkedések és a politikai célkitűzések egyaránt lehetnek tervezettek és a kialakult helyzettől függőek (nem tervezett). Mindkét esetben a megvalósítás és érvényesítés során feszültségnövelő reakciókat generálhatunk, amelyek kedvezőtlenül befolyásolják a konfliktus-kezelés folyamatát.²⁶

---

²⁵ HEINKEL, W.: A válságtípusok In: A George C. Marshall Központ kiadványa, Budapest, 1999. p. 1-3.

²⁶ Vö.: MORTENSEN, S. M.: Crisis and Disaster In: Atlantic Press 1997/1. p.42

2.2 A válság kibontakozási időszaka

Miután a veszélyek és lehetőségek körvonalazódtak és az ösztönzők, szankciók eszközrendszere nem volt elégséges a konfliktusmentes állapot visszaállítására, a válságfolyamat a kifejlődés szakaszába lép. A fennmaradt feszültségeknek következtében további eszközök és módszerek kerülnek alkalmazásra. Ebben az időszakban nő a bizonytalanság, a túlérzékenység, s felszínre kerülhet a katonai, és politikai lépések egyeztetésének szükségessége. A bizonytalanságot fokozza a „biztonsági dilemma” erősödése, azaz minden, a másik fél által tett lépést „offenzívnek”, minden saját lépést „defenzívnek” érezhetünk. Ezt erősíti, hogy a felek közül az egyik mindig kezdeményezőként lép fel, így aktivitása szembetűnőbb. Általában a kezdeményező fél, – érdekeink érvényesítése érdekében – valamilyen téren nyomást gyakorol, míg a másik fél – szintén saját érdekeinek megfelelően – erre reagál. Ebben az időszakban a politika –, mint elsődleges „meghajtó fogaskerék” – dönti el, hogy az adott állam, melyik másik „fogaskerekével” (gazdasági, humanitárius, pénzügyi, diplomáciai, katonai) kapcsolódik a másik államéhoz. A katonai lépések helyes megválasztásánál mindig is érvényesülni fog a „huntingtoni paradoxon”. *„A katonák felelősnek érzik magukat a biztonságért, tanácsadó szerepük helyes középuton tartása és végrehajtási kötelezettségük ellenőrzése, az úgynevezett „civil-kontroll” érvényesítése mindig feszültségekkel járhat.”*²⁷

Az időtényező, („a harc az időért”) fontos jellemzője volt a Bosznia-Hercegovinában lezajlott háborúnak is. Az „agresszorok” gyors sikereket próbáltak elérni, míg a „szenvedő” felek minél előbbi beavatkozásra ösztönözték a nemzetközi szervezeteket. Az időhiányt a „döntés sűrűséggel” is szokás jellemezni, hiszen az információhiány, vagy ellentéte a túl sok információ is feszültségeket okozhat a döntéshozó szervezetek számára. Az idő mellett az időzítés is döntő momentuma lehet a konfliktuskezelésnek, hiszen egy konfliktus úgynevezett görbéjét az események után könnyű elemezni. Visszamenőleg a beavatkozás optimális helyét és idejét (esetleg mértékét) viszonylag könnyű meghatározni, de a konfliktuskezelés lényegéből fakadó időbeniség és előrelátás az eskalálódás megakadályozása érdekében azonnali cselekvéseket igényel. Így a folyamatok közbeni beavatkozások adott időben és helyen mindig kockázatokkal járnak, eredményességük pontos megítélése csak a

---

²⁷ HUNTINGTON, S. P.: A katona és az állam p. 76. A katona azért létezik, hogy szolgálja az államot. Ahhoz, hogy a legjobban szolgálja, úgy kell kialakítani, hogy az állami politika hatékony eszköze legyen. Jellemzője legyen a hűség, és engedelmesség.”

válsághelyzet befejeződése után lehetséges. A kifejlődés szakaszában kap igazán szerepet az adott résztvevők és kívülállók hatalma és befolyása. A konfliktus folyamán a felek folyamatosan élnek hatalmi helyzetükkel és befolyásukkal.²⁸

Mint már utaltam rá, a konfliktusban a felek kölcsönösen egymásra hatnak, tehát a nyomás ellenében bizonyos ellenállás is létrejön, ami a konfliktushelyzet kiéleződéséhez vezet. A megalapozott, valós fenyegetés feltételezi a tényleges és érvényesítéshez szükséges potenciálok meglétét. Ezek közül a fenyegetettség legfelismerhetőbb összetevői: a gazdasági, műszaki, katonai dimenziók mint dinamikus elemek; a népesség nagysága, mint statikus elem. A fenyegetés tehát a fenyegető felismerésével, az ellenség megjelölésével jár együtt, s ezáltal az ellenségkép kialakulásához vezet.²⁹ A saját képpel, az érzékelt képpel és az ellenségkép kialakulásával foglalkozott Daniel Frei kutató, az 1980-84-es amerikai-szovjet kapcsolatokat vizsgálva. Az ellenségkép és a másik ország saját képe közötti különbség kihatással van a kapcsolatokra. Ennek harmonizálása érdekében a felek részéről diplomáciai empátiára van szükség, amelyet elősegít a kölcsönös bizalom és a nyílt légkör. Meglétük lehetőséget biztosít az érdekek tisztázására, a kölcsönös meggyőzésre és az előremutató kompromisszumok megkötésére. Sok esetben véget ér a konfliktus, de az érdek-összeütközés nem múlik el.

2.3. A válság tetőpontja

A válság tetőpontja az, amikor a feszültségi szint eléri a kritikus mértéket, és ennek következtében a folyamatok összesűrűsödnek. Mindez egy más dimenzióban, a fegyveres küzdelem (a háború) szintjén megy végbe. Természetesen nem minden válság jut el a fegyveres összeütközésig.³⁰ A hidegháború időszaka alatt több lépcsőben, ezen belül fokozatonként tagolva értelmezték a válságszinteket. Ezt nevezték „a háborús válság lépcsőzetes kiterjesztése” elméletének.³¹

---

²⁸ A hatalom sokfajta értelmezéséből néhányat megemlítek, melyek szerintem a konfliktusok alakításában is szerepet játszanak. „Komplex fogalom, „A”-nak hatalma van „B” felett.” a hatalomfelfogás a *behaviorális nézet szerint*: „...az egyének v. egyének csoportjának az a képessége, hogy a kívánt módon módosítsa más egyének vagy csoportok viselkedését.” /R. H. Tawney 1931./ *Az instrumentális definíció*: „A hatalom az erőszak alkalmazásának lehetősége” /R. Bierstedl 1950./ „A hatalom az erőszak, a korlátozás és a kényszer jelensége.” /M. Duverger 1959./ In: WEBER M.: *Gazdaság és társadalom* (Közgazdasági Kiadó, Budapest 1970.) p. 15-48.

²⁹ DEÁK P.: *A biztonságot fenyegető kihívások, konfliktusok, válságok, háborúk* p. 2.

³⁰ Például 1700-1870 között 117 jelentősebb konfliktust jegyeztek föl, de csak 10 esetben történt fegyveres összeütközés. BEREK L. – HEGEDŰS L. – KÓNYA I.: *A honvédelmi hadászati művelet* p. 36

³¹ Lásd: KAHN, H.: *On Escalation* In: HAJMA L.: *Nyugati szakírók a háborúról* pp. 135-150. Kahn a válság kifejlődésének hét szakaszát, ezen belül 44 fokozatát dolgozta ki, a kis válságoktól kezdve az atomvilágháború kirobbantásáig.

A válság tetőpontjának elérése a nyílt konfrontáció felvállalását is jelenti, ami a diplomáciai lehetőségek leszűkülését eredményezi. Az ösztönzők és szankciók alkalmazásának sikertelensége a katonai képességek aktivizálását eredményezi. Ez a folyamat a felek között dinamikus kölcsönhatásban jön létre (válaszlépések sorozata), amely a fenyegetettség mértékével arányos. A katonai konfrontáció lehetősége hangsúlyozottabbá teszi az igazságosság kérdését.³²

2.4. A befejezés időszaka

A végső fázist azok a törekvések jellemzik, amelyek a megegyezésre, a megállapodásra és a békeállapot megteremtésére irányulnak. Lényeges, hogy a válság utáni békeállapot („Béke-2”) és a válság előtti békeállapot („Béke-1”) között jelentős különbség van. Ez abból fakad, hogy a „Béke-1” és a „Béke-2” állapot nem ugyanazon stabilizálódott hatalmi és biztonságpolitikai erőterekkel jellemezhető. Az új „Béke-2” körülmények folyamatosan megkövetelik a békeállapotnak megfelelő kapcsolat- és viszonyrendszerek helyreállítását. Ennek szellemében folyamatosan törekedni kell a kapcsolatok normalizálására és rendezésére. Ez a folyamat viszonylag hosszabb időt vesz igénybe, amelynek tartama a feldolgozott válságkezelési tapasztalatok alapján a következő: a válságok békeállapotból („Béke-1”) a fegyveres összeütközésig történő eljutásához – elhúzódó válság esetén – megközelítően 2-6 hónap, a fegyveres konfliktusból a békeállapotba („Béke-2”) történő visszatéréshez pedig a felfutási idő 3-4 szerese is lehet. A visszarendezéshez szükséges idő nagysága függ a válság intenzitásától, az áldozatok számától, az alkalmazott fegyverek típusától és a válságkezelési stratégia szemléletmódjától. A fegyveres konfliktus során alkalmazott fegyverek három fő vonatkozásban érintik a tevékenységek eredményességét: a pusztítás mértéke, a környezeti khatások és a telepített, felhalmozott és illegális fegyverek felszámolása. A pusztítás mértéke függ az alkalmazott fegyverek mennyiségétől és minőségétől, illetve az általuk okozott károk mértékétől. Ha a felek főként nagy hatású pusztító eszközöket alkalmaztak, és stratégiájukat a minden áron való győzelem jellemezte, amely figyelmen kívül hagyta a következményeket, akkor adott esetben hosszú időt vesz igénybe az elűzött lakosság visszatelepítése és a háborús károk helyreállítása.

A környezeti khatások szoros összefüggésben vannak a pusztítás mértékével. A nagy területeket érintő vegyi, biológiai, esetlegesen nukleáris fegyverek által okozott környezeti

---

³² MACHIAVELLI, N.: A fejedelem p. 116. „Instum enim est bellum quibus necessarium, et pia arma ubi nulla misi in armis spes est.” (Igazságos a háború azoknak, akik azt nem kerülhetik el, és szent azoknak a fegyver, akiknek másban, mint a fegyverekben nem marad remény.)

károsodások ugyancsak megnehezítik a békeállapot helyreállítását. A telepített, illegális és felhalmozott fegyverek felszámolása a harccselekmények folyamán alkalmazott aknák, aknamezők, fel nem robbant eszközök felszámolása, megsemmisítése fegyverek begyűjtése nagy feladatot jelent a konfliktus után a békefenntartásban résztvevő erők számára.

A konfliktus utolsó szakaszában alkalmazható fegyveres erők összetétele időszakonként változik. Az első időszakban könnyű fegyverzetű békefenntartó erőket, ezt követően speciális szakcsapatokat (aknamentesítő, műszaki, logisztikai és szállító), majd rendőri alakulatokat célszerű alkalmazni.³³

Fontos megjegyezni, hogy a heves lefolyású válságokat az jellemezheti, hogy a válságkezelési stratégia eszközeinek alkalmazása egy törékeny békeállapotot eredményez, de nagy a veszélye a válság újbóli eskalálódásának.

Összegzés

A válságok elemzése kapcsán megállapítható, hogy különböző időszakaihoz hozzárendelhető a megfelelő diplomáciai, gazdasági, esetlegesen katonai lépések. Természetesen mindig a kialakult helyzet függvényében az arányosság, fokozatosság elveit figyelembe véve kell kezdeményezni. A katonai erő alkalmazását mindig a diplomáciai lépésekkel összhangban kell tervezni olyan ütemezéssel – szünetek beiktatása –, amely a kialakult helyzet feszültségi szintjét nem fokozza.

Mind a válságkezelési feladatok, mind az együttműködés megfelelő mértékben kidolgozott és rendszeresen aktualizált terveket igényel. Ezeknek a tervezeteknek tartalmazniuk kell azokat a cselekvési változatokat is, amelyek alkalmazására csak végső és kiélezett helyzetben kerülhet sor.

---

³³ LAST, D.: Organizing for Effective Peacebuilding In: Peacekeeping and Conflict Resolution 2000/3 p. 83.

Felhasznált irodalom

- ❖ ÁGH ATTILA: Konfliktusok, háborúk Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1989. 304 p.
- ❖ Általános Válságkezelési Kézikönyv (NATO/NACC/PfP) BM Polgári Védelmi Országos Parancsnokság Euro-atlanti Integrációs Munkacsoport Budapest, 1997. 79 p.
- ❖ BALOGH ANDRÁS: A nemzeti kisebbségekkel összefüggő konfliktusok. In: Külpolitika, 1997/2. tavasz pp. 3-16.
- ❖ BIBÓ ISTVÁN: A kelet-európai kisállamok nyomorúsága In: BIBÓ ISTVÁN: Válogatott tanulmányok II. Magvető Kiadó, Budapest, 1977. 350. p.
- ❖ BOUTROS, BOUTROS - GHALI: An Agenda for Peace (Békeprogram) Magyar ENSZ Társaság Budapest 1992. 50 p.
- ❖ BRETTER ZSOLT- DEÁK ÁGNES: A nacionalizmus Eszmék a politikában
- ❖ CLARK, WESLEY K.: Amikor erőre van szükség: A NATO katonai válasza a koszovói válságra In: NATO Tükör 1999/2. nyár pp.12-15.
- ❖ CSABAI GYÖRGY: A béke, a konfliktus és a háború kérdései a XXI. század hajnalán In: Új Honvédségi Szemle 1995/10. pp. 39-42.
- ❖ DEÁK PÉTER: A biztonságot fenyegető kihívások, konfliktusok, válságok, háborúk In: Védelmi Tanulmányok 1997/3. pp. 3-26.
- ❖ FISCHER FERENC: A megosztott világ (A Kelet-Nyugat, Észak-Dél nemzetközi kapcsolatok fő vonásai (1945-1989) IKVA Budapest, 1992. 400 p.
- ❖ FM-100-23 Peace Operations HQ Department of the Army, Washington D.C., 1994.12.30. 124 p.
- ❖ FM-100-5 Tábori Hadműveletek Kézikönyv MH Vezérkara, Budapest, 1997. 145 p.
- ❖ FÜLÖP IMRE: A biztonságot veszélyeztető tényezők In: Biztonságpolitika (szerk: GAZDAG FERENC) pp. 71-93.
- ❖ GADDIS, JOHN LEWIS: Most már tudjuk A hidegháború történetének újraértékelése (Európa Könyvkiadó, Budapest, 2001) 835. p.
- ❖ HEINKEL, WADE: A válságtípusok A George Marshall Center kiadványa, Budapest, 1999. p.30
- ❖ HOBBSBAUN, ERICH J.: A nacionalizmus kétszáz éve (Előadások) Maecenas Kiskönyvtár, 1997. 275 p.
- ❖ http://www.unaids.org/en/KnowledgeCentre/HIVData/GlobalReport/2008/2008_Global_report.asp (Letöltés ideje: 2013.05.15.)
- ❖ Joint Doctrine for Military Operations Other Than War Joint Pub. 3.07. Washington D.C. 2000. 89 p. ISBN: sz.n
- ❖ Joint Vision 2010 (Joint Chiefs of Staff) Pentagon, Washington D.C. 20318-5126 45p.
- ❖ Joint Vision 2020 (Joint Chiefs of Staff) Pentagon, Washington D.C. 20318-5216 45p.
- ❖ KENDE ISTVÁN: Napjaink százhusz háborúja (1945-1976) Akadémiai Kiadó Budapest, 1979. 155 p.
- ❖ KENNEDY, PAUL: A XXI. század küszöbén Napvilág Kiadó, Budapest, 1997. 403 p.
- ❖ KISSINGER, HENRY: Diplomácia Panem-Mcgraw-Hill-Grafo, Budapest, 1996. 954 p.
- ❖ KOVÁCS JENŐ: Hadászat és geopolitika Tanulmány, Budapest, 1994. 150p. ISBN: sz.n.
- ❖ KŐSZEGVÁRI TIBOR: A közép-európai térség és Magyarország biztonságát fenyegető veszélyek az 1990-es években Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások Budapest, 1993-1996 188 p.

- ❖ KŐSZEGVÁRI TIBOR: A válságkezelés aktuális problémái. In: Akadémiai Közlemények, 1994/ pp.24-32.
- ❖ KŐSZEGVÁRI TIBOR: Hadviselés a XXI. században In: Hadtudomány, 1999/1. pp. 18-32.
- ❖ LUND MICHAEL S.: Preventing Violent Conflicts. (Strategy for Preventive Diplomacy) United States Institute of Peace Press, Washington D. C. 1996. 214 p.
- ❖ LUND MICHAEL S.: Preventing Violent Conflicts. (Strategy for Preventive Diplomacy) United States Institute of Peace Press, Washington D. C. 1996. 214 p.
- ❖ MATUS JÁNOS: Válságkezelés és konfliktusok megelőzése. In: Új Honvédségi Szemle 1995/10. pp. 46-57.
- ❖ MATUS JÁNOS: Válságkezelés és konfliktusok megelőzése. In: Új Honvédségi Szemle 1995/10. pp. 46-57.
- ❖ Military Balance 2012/2013 (szerk. NEAMAN, RACHEL) The Institute for Strategic Studies London, 1996. 420 p.
- ❖ MÜLLER, HARALD: Konflikt – eine Betrachtung (Konfliktus vizsgálata) In: Truppendienst, 1993/1 pp.25-29.
- ❖ MÜLLER, HARALD: Konflikt – eine Betrachtung (Konfliktus vizsgálata) In: Truppendienst, 1993/1 pp.25-29.
- ❖ NETANJAHU, BENJAMIN: Harc a terrorizmus ellen. Alexandra Kiadó, Budapest, 1995. 184 p.
- ❖ OPITZ, PETER J.: Weltprobleme (A világ problémái) Isar Druch und Verlag, München, 1980.
- ❖ OPITZ, PETER J.: Weltprobleme (A világ problémái) Isar Druch und Verlag, München, 1980.
- ❖ RESPERGER István: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során (Doktori (phd) értekezés Budapest, 2002.) 180 p.
- ❖ RESPERGER István: Az iszlám világ és hatása a biztonságra, ZMNe egyetemi jegyzet, Bp. 2000.) 154 p.
- ❖ SHEENAN, JOHN J.: A XXI. század biztonságpolitikája In: Új Honvédségi Szemle 1997/5. pp. 1-18.
- ❖ SIPRI Évkönyv 1997. Armaments, Disarmament International Security. Stockholm International Peace Research Institute Oxford University Press Oxford, 1997. 250 p.
- ❖ SZTERNÁK GYÖRGY: A válságkezelés, a fegyveres erők megváltozott feladatai Jegyzet, Budapest 1994. 45 p.
- ❖ SZTERNÁK GYÖRGY: A válságkezelés, a fegyveres erők megváltozott feladatai Jegyzet, Budapest 1994. 45 p.
- ❖ Tanulmány Kiadó, Pécs, 1995. 215 p.
- ❖ www.ksh.hu. (Letöltés ideje: 2013.05.15.)
- ❖ ZSUGA János: Magyarország energiabiztonsága, előadás az „Energiabiztonság, nemzetbiztonság konferencián. Budapest, 2012. 11.25.